

Inaugurele rede
prof. dr.

Bert van den Brink

Heeft academische
vrijheid een
politieke kleur?

**RADBOUD
UNIVERSITY
PRESS**

Radboud Universiteit
Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen

In zijn oratie, 'Heeft academische vrijheid een politieke kleur?', benoemt van den Brink de verbinding tussen academische vrijheid, wetenschappelijke integriteit en publiek vertrouwen. Hij verbindt vergelijkend internationaal onderzoek naar institutionele voorwaarden van academische vrijheid met een analyse van de opkomst van illiberale en post-liberale ideologieën. Hij pleit voor meer onderzoek op het snijvlak van die aandachtsgebieden.

Bert van den Brink is hoogleraar politieke filosofie aan de Radboud Universiteit en sinds 1 juli 2025 Decaan van de Faculteit der Filosofie, Theologie en religiewetenschappen. In zijn onderwijs en onderzoek richt hij zich op de normatieve fundamenteën van liberaal-democratische praktijken en op politieke en levensbeschouwelijke conflicten daarbinnen. Zijn huidige onderzoek betreft de plek van academische vrijheid en kennisinstellingen in de Nederlandse liberaal-democratische samenleving.

HEEFT ACADEMISCHE VRIJHEID EEN POLITIEKE KLEUR?

Heeft academische vrijheid een politieke kleur?

Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Politieke Filosofie aan de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit op vrijdag 18 september 2026.

door prof. dr. Bert van den Brink

Heeft academische vrijheid een politieke kleur?

Uitgegeven door RADBOUD UNIVERSITY PRESS
Postbus 9100, 6500 HA Nijmegen
www.radbouduniversitypress.nl | radbouduniversitypress@ru.nl

Deze publicatie maakt deel uit van de series Redes en Oraties.

Foto omslag: Paul van den Brink
Omslag: naar ontwerp van Textcetera
Print en distributie: Pumbo.nl

ISBN: 9789465153469
Gratis te downloaden op: www.radbouduniversitypress.nl

© 2026 Bert van den Brink

**RADBOUD
UNIVERSITY
PRESS**

Dit is een Open Access boek gepubliceerd onder de termen van de Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 4.0 Internationaal (CC BY-NC-ND 4.0). De gebruiker dient de maker van het werk te vermelden, een link naar de licentie te plaatsen en aan te geven of het werk veranderd is. De gebruiker mag dat op redelijke wijze doen, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat de licentiegever instemt met het werk of het gebruik van het werk. Gebruik voor commerciële doeleinden is onder deze licentie niet toegestaan. De gebruiker mag geen juridische voorwaarden of technologische voorzieningen toepassen die anderen er juridisch in beperken om iets te doen wat de licentie toestaat. Men mag het veranderde materiaal niet verspreiden als men het werk heeft geremixt, veranderd, of op het werk heeft voortgebouwd.

Mevrouw de rector, mevrouw de voorzitter, geachte aanwezigen,

Het lijkt misschien een vreemde vraag: heeft academische vrijheid een politieke kleur? Behelst academische vrijheid niet als vanzelf de aanspraak om vrij van buiten-wetenschappelijke inmenging wetenschappelijk te kunnen werken? En geldt dat dan niet ook voor politiek? Zeker. Maar daarmee is het laatste woord nog niet gezegd.

In een eerste deel introduceer ik definities, praktijk en percepties in Nederland. In een tweede deel bekijk ik institutionele voorwaarden verbonden met de inrichting van staat en samenleving in internationale context. In een derde deel bespreek ik hoe de opkomst van illiberale en postliberale ideologieën deze voorwaarden onder druk zet. In een slotoverweging concludeer ik dat goed functionerende academische vrijheid inderdaad geen politieke kleur kent. Ik pleit ervoor de opkomst van illiberale en postliberale politiek en wereldbeschouwingen als een eigenstandige bedreiging van academische vrijheid te begrijpen. Ik schets noodzakelijk vervolgonderzoek en roep op tot een vrijzinniger, toleranter gesprek op de campus.

I — Academische vrijheid in Nederland

Academische vrijheid begrepen als recht betreft de ruimte die wetenschappers, studenten en universiteitsbestuurders moet worden gegeven om zich in vrijheid op hun academische taken te richten. Die toekenning is een noodzakelijke voorwaarde voor adequate wetenschapsbeoefening. Een sterkere juridische verankering van academische vrijheid, zoals die momenteel onderzocht wordt door de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen, zou behulpzaam kunnen zijn bij het aan banden leggen van beïnvloeding van wetenschap door het gepolariseerde politieke en publieke debat.¹

Vrijheid van politieke inmenging als recht schept een ruimte. Wat wetenschappers in die ruimte doen bepaalt de inhoud en praktijk van wetenschap. Als negatieve vrijheid draait academische vrijheid om de afwezigheid van inmenging in wetenschap; als positieve vrijheid draait ze om de aanwezigheid van competente zelfsturing.

Behartenswaardig is de formulering van Henry Reichman. Hij definieert academische vrijheid als “de vrijheid van de academische professie om in vrijheid onderzoek te doen en te doceren, begrensd en van richting voorzien door de principes van die professie.”² Die principes dienen daarom te worden opgesteld door de leden van de professie zelf.

In lijn met de meeste hedendaagse opvattingen van wetenschap stelt Reichman dat de vrijheid van onderzoek en doceren niet alleen het doel van vrije wetenschapsbeoefening dient maar ook “het algemeen belang in de democratische samenleving.”³ En daar rijst de vraag. Als de wetenschap naast haar primaire kennisdoelen het algemeen belang dient, kan ze dan wel de benodigde afstand houden tot politiek?

De Nederlandse wetenschap verhoudt zich allerm minst naïef tot dergelijke vragen. Sinds 2004 kent ons land een gedragscode wetenschappelijke integriteit.⁴ Dat is niet zomaar een lijstje aanbevelingen dat je naast je kunt neerleggen. De code is het resultaat van zelfregie door de wetenschap — opgesteld door een daartoe aangewezen commissie van wetenschappers — en bindend voor wie wetenschap beoefent, aanstuurt of beoordeelt.⁵ Leidende principes zijn eerlijkheid, zorgvuldigheid, transparantie, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid.⁶

De code functioneert als educatief kader voor onderzoekers en als toetsingskader voor instellingsbesturen. Hij is opgesteld in algemene begrippen van principes en normen. Wat die principes en normen impliceren in omgang met theorie, methode, politiek en commercie verschilt natuurlijk per wetenschapsgebied. Het is de verantwoordelijkheid van specifieke faculteiten en onderzoeksinstituten dat wetenschappers en studenten de vereisten van integer werken zich eigen maken.

Ook de Nederlandse code benadrukt dat we wetenschap niet alleen doen omwille van de intrinsieke waarde van kennis.⁷ Maar wetenschappers zijn geen verlengstuk van beleidsmakers of politici. Ze werken volgens hun eigen principes en normen aan het identificeren, verhelderen en waar mogelijk beantwoorden van zorgvuldig gestelde vragen, die soms voortkomen uit de politieke of commerciële praktijk. Dat betekent nu echter in het geheel niet dat ze grote afstand dienen te houden tot de praktijk.

Of we nu willen of niet, wetenschap zit heel dicht op potentieel riskante invloeden uit politiek, maatschappelijke mening en commercie. Niet de *afstand* bekend uit de metafoor van de ivoren toren, maar *integriteit* in omgang met een onvermijdelijke evenwichtskunst wordt volgens de gedragscode gezien als de waarborg voor onafhankelijke wetenschap. Opgelegde afstand als remedie is te gemakkelijk — en een beperking van vrijheid bovendien. Wetenschappelijke integriteit stelt de wetenschappelijke gemeenschap de opdracht steeds opnieuw competent vorm te geven aan de politieke en commerciële risico's van betrokken wetenschap.

Van hun kant zijn politici en beleidsmakers eraan gehouden gebruik te maken van wetenschap. Dat wetenschappelijke inzichten waar nodig in wet- en regelgeving worden verdisconteerd is een politieke verantwoordelijkheid. Dat is juist voor wetenschappers soms bijzonder frustrerend — vraag maar eens aan klimaatwetenschappers wat ze hiervan vinden. Maar het is een op zich gezonde arbeidsdeling.⁸ Politici dragen verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van politiek, wetenschappers voor de kwaliteit van wetenschap.⁹

We weten uit langjarig onderzoek van het Rathenau Instituut dat het publiek vertrouwen in wetenschap in Nederland relatief groot is, veel groter dan het vertrouwen in politiek.¹⁰ Het is vooral groot waar wetenschap zich niet door wetenschapsexterne afwegingen laat leiden. Zwaktes vertoont het vertrouwen in wetenschap met name op het punt van

gebruik van wetenschap door de politiek en andere externe partijen.¹¹ Conservatiever burgers, die vaak rechtser stemmen, vertonen vaker wantrouwen in wetenschappelijk onderzoek naar bijvoorbeeld klimaatverandering en naar discriminatie en ongelijkheid. Het Rathenau rapport stelt dat politieke ideologie hier wellicht het vertrouwen in wetenschap bepaalt.

In de volksmond gebruikte termen als de 'linkse kerk', of juist de 'ondernemende' en 'neoliberalere' universiteit duiden aan dat de brede maatschappelijke betrokkenheid van de wetenschapper met valkuilen komt. De bijvoeglijk naamwoorden wijzen daarbij overigens niet op slechts één vermeende politieke kleur.

We nemen mee dat waar de gepolariseerde meningenstrijd raakt aan de beoefening van wetenschap onze kennisinstellingen zich hebben gebonden aan een gedragscode die een borging vormt voor een integere omgang met onze academische vrijheid.¹² Die code garandeert niet dat alles altijd goed gaat, en kan dat ook helemaal niet garanderen omdat het wetenschappers veel vrijheid moet laten. Maar de code zorgt wel dat adequaat kan worden geoordeeld waar integriteit in het geding is.

We nemen ook mee dat een breed deel van het publiek wetenschap waardeert in zoverre als zij erin slaagt een succesvolle evenwichtskunst rond betrouwbare kennis te demonstren. Tenslotte hebben we ook geleerd dat rond de perceptie van wetenschap ideologische spanningen lijken te bestaan.

Ik wil in het volgende aannemelijk maken dat die ideologische spanningen inderdaad bestaan en samenhangen met het gegeven dat academische vrijheid weliswaar kan vermijden een specifieke politieke kleur aan te nemen, maar ideologisch gesproken niet in alle opzichten neutraal is.

II – Institutionele voorwaarden van academische vrijheid

Vergelijkend onderzoek van de economen Berggren en Bjørnskov uit 2022 laat zien dat *de facto* academische vrijheid in 64 landen in de periode van 1960-2017 correleerde met de staat van politieke instituties in die landen.¹³ De sociologen Lerch, Frank en Schofer deden in 2024 iets vergelijkbaars voor maar liefst 155 landen, tegen de achtergrond van een argument over verschillende vormen van modernisering sinds de Tweede Wereldoorlog.¹⁴

Beide artikelen werken met een dataset van het V-Dem Instituut in Kopenhagen, bekend van bijdragen aan de jaarlijkse *Academic Freedom Index*.¹⁵ De dataset brengt voor tal van landen en universiteiten in kaart hoe het in die periode met academische vrijheid was gesteld. Vijf indicatoren zijn daarbij leidend:

- 1) de vrijheid van onderzoek en onderwijs
- 2) de vrijheid van academische samenwerking en disseminatie
- 3) de institutionele autonomie van universiteiten
- 4) de integriteit van de campus
- 5) de vrijheid van academische en culturele expressie.

Lerch en medeauteurs laten trends zien in academische vrijheid per regio over de periode 1960-2022.¹⁶ Vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw groeide academische vrijheid wereldwijd, om daarna te stabiliseren. Sinds ongeveer 2010 is wereldwijd een zekere teruggang van academische vrijheid waar te nemen. In West-Europa en Noord-Amerika — belangrijke geboortegronden van de moderne notie van academische vrijheid — was academische vrijheid al voor 1980 op een goed niveau. In Oost-Europa en Centraal Azië kwamen de omwentelingen in de Sovjetunie en het Oostblok van rond 1990 academische vrijheid ten goede. In Zuid-Amerika verbetert de situatie nadat politieke onrust en diverse militaire coups rond 1980 tot het verleden gaan behoren. In het Midden-Oosten en Afrika volgt de index de internationale trends, maar in minder sterke mate.

Lerch en haar collega's laten op basis van deze data en aanvullend literatuuronderzoek zien dat in die ontwikkelingen democratische politieke ordening positief correleert met toegenomen academische vrijheid. Autocratische ordening correleert negatief. Gewapend conflict en militarisme zijn negatief geassocieerd, institutionele autonomie van kennisinstellingen positief. Staatsreligie en aspecten van religieuze autoriteit als vastgelegd in de wet zijn negatief geassocieerd.¹⁷ Berggren en Bjørnskov komen tot vergelijkbare conclusies en wijzen op het belang van wat zij 'veto-instituten' en *checks-and-balances* noemen.¹⁸ Daaronder zijn politieke en juridische mechanismes te verstaan die met autoriteit van wet tegenspraak helpen organiseren tussen onderdelen van de staat en tussen staat, burgers en maatschappelijke organisaties. Denk daarbij aan vrije journalistiek en rechtspraak, een stevige publiek sfeer verankerd in vrijheid van meningsuiting, institutionele autonomie, demonstratierecht, etc. — rechtsstatelijke elementen van maatschappelijke ordening.

Lerch en haar medeauteurs stellen op basis van een verdergaand sociologisch argument¹⁹ dat academische vrijheid zoals wij die kennen in de naoorlogse periode is verbonden met het in de studie van internationale betrekkingen veelvuldig beschreven internationaal liberaal institutionalisme²⁰ dat vanaf rond 1950 grootschalige veranderingen in veel nationale contexten bracht.

Volgens deze visie zijn staten als vanouds de voornaamste politieke actoren in internationale verhoudingen. De politiek vergaand ongereguleerde ruimtes tussen staten dienen volgens deze visie, om oorlogen te voorkomen, te worden gestabiliseerd en gereguleerd door middel van ferme onderlinge afspraken en gezamenlijk erkende instituties. Vrije handel tussen staten, democratisch zelfbestuur in nationale context en een oog voor rechten van individuen komen als verwachtingen met deze visie. Die normatieve elemen-

ten, met historische wortels in Immanuel Kants 'Zum ewigen Frieden' uit 1795²¹ en Franklin Delano Roosevelt's 'Four Freedoms' speech uit 1941,²² verlenen haar de naam 'liberaal'. Daarmee wordt de visie onderscheiden van de realistische recht-van-de-sterkste visie in internationale betrekkingen.

De afspraken en instituties die centraal zijn in dit gedachtengoed hebben in de reële wereld vorm gekregen als bijvoorbeeld de Verenigde Naties, de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens, UNICEF, de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), het Internationale Gerechtshof (ICJ), het Wereld Voedselprogramma (WFP), de Intergouvernementele Werkgroep inzake Klimaatverandering (IPCC), etc. Ook VN-ongebonden organisaties zoals de Wereldhandelsorganisatie (WTO) en het Internationaal Monetair Fonds (IMF) spelen in de bovenstatelijke internationale ruimte een invloedrijke rol. Doel van die instituties is om de instabiele tussenstatelijke ruimte, die zo vaak tot oorlogen heeft geleid, effectief te stabiliseren. Bestaande institutionele ordeningen geven staten daarmee instrumenten om hun handelen effectief te coördineren, en waar nodig snel of juist duurzaam samen te kunnen handelen in solide kaders. In het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten uit 1966 legden partijen zich daarbij ook vast op het respecteren van de "vrijheid die onmisbaar is voor wetenschappelijk onderzoek en creatieve activiteit".²³

De internationale institutionele orde heeft een grote invloed uitgeoefend op nationale instituties en op culturele verwachtingspatronen daarbinnen. Door de uitgangspunten in de mensenrechten zijn waarden als individuele vrijheid en autonomie van maatschappelijke sferen tot prominenter ijkpunten van handelen geworden in economie, samenleving, politiek en ook wetenschap. Daarmee is niet gezegd dat ze binnen ratificerende staten de enige ijkpunten werden. Aan de ideologisch rechter- en linkerzijde van de naoorlogse consensus hebben altijd overtuigingen, ambities, organisaties en ook intellectuelen bestaan die met de brede liberale internationale orde, en met name het kapitalisme, de veronachtzaming van traditionele sociale vormen en liberaal-institutionele machtspolitiek weinig ophadden.²⁴ Maar de nadruk op individuele vrijheid en de relatieve onafhankelijkheid van maatschappelijke sferen als economie, cultuur en ook wetenschap is in deze periode zeker dominant geweest.

Volgens Lerch en haar medeauteurs stelde die dominantie in nationale contexten eendere normatieve grenzen aan de handelingsruimte van statelijke en maatschappelijke organisaties. Dat heeft ook voor kennisinstellingen consequenties gehad.²⁵ Het idee dat staat en maatschappij academische vrijheid dienen te respecteren is natuurlijk al veel ouder, maar heeft aanzienlijk aan gewicht gewonnen door de opkomst van de internationale institutionele orde. Dit heeft de maatschappelijke status van kennisinstellingen verhoogd in wat in de voorbije decennia wel de kennissamenleving is gaan heten.²⁶ Juist in tijden van politieke omwenteling, zoals rond 1990, landde een chaotische nationale politieke situatie al snel in de dominante patronen van de internationale liberale orde.

Die orde moeten we overigens niet te veel zien als een moreel geïnspireerd kader alleen. Het is natuurlijk ook gewoon een machtsstructuur: door investeringen, ratificeringen, lidmaatschappen en toegang tot de internationale kapitalistische markt wist hij steeds meer landen aan zich te binden. Toegang tot kennis, data, kennisinstellingen, het uitwisselen van wetenschappelijke inzichten, wetenschappers en studenten is onderdeel van die productieve machtsstructuur.

Het internationale institutionalisme staat in landen die zich ernaar schikken een breed spectrum aan politieke oriëntaties toe en wordt gekenmerkt door wat ik een verenigend wereldbeschouwelijk element zou willen noemen. Het bestaat in een zekere vrijzinnigheid: tolerantie ten aanzien van levensbeschouwelijke verschillen, vrijheid van mening en opinie, respect voor autonome eigen afwegingen van personen en organisaties. Ik noem het wereldbeschouwelijke element achter deze visies vrijzinnig, en niet liberaal, omdat het gaat om een brede opvatting aangaande de verhouding van individu, staat en samenleving, die niet direct in partijpolitieke termen is te vertalen. Veel conservatieven en sociaaldemocraten bijvoorbeeld konden en kunnen bedoelde vrijzinnige wereldbeschouwing kritisch omarmen zonder in politiek-ideologische zin overtuigd liberaal te hoeven zijn.

Bij deze manier van kijken naar moderne maatschappelijke ordening past het principe van relatief autonome maatschappelijke sferen, zoals economie, staat, publieke sfeer, kunst en wetenschap, die functioneren volgens een eigen rationaliteit, met eigen doelen, bestuur en vormen van normativiteit.²⁷ De rationaliteit van de ene sfeer hoort daarbij niet te worden opgelegd aan de andere sfeer. Een wetenschapper die primair werkt uit winstbejag of de maximalisatie van macht richt zich op economische en politieke doelen die niet leidend horen te zijn in de academische sfeer. Blijft hij of zij zich richten naar de verkeerde criteria, dan bestaat het risico dat langzaam maar zeker de code wetenschappelijke integriteit uit de la wordt gehaald.

De statelijke institutionele voorwaarden van academische vrijheid die horen bij dit naoorlogse internationale beeld wil ik samenvatten onder de term democratische rechtsstatelijkheid. Rechtsstatelijkheid is van belang omdat het vertrouwen in autonome maatschappelijke sferen een overheid en maatschappelijke vormen veronderstelt die zich houden aan het wettelijk kader dat die autonomie garandeert, en met macht van wet wordt gecorrigeerd wanneer ze dat niet doet. Democratie is hier van belang omdat de wetenschap naast de eigen kennisdoelen het algemeen belang dient van een divers publiek, geijkt in de autoriteit en het vertrouwen van de individuele leden.

Zoals gezegd is in de wereldbeschouwelijke attitude van burgers bovendien een kern van vrijzinnigheid nodig. En grootschalig vergelijkend onderzoek laat dus zien dat academische vrijheid juist in zo'n omgeving goed kan functioneren zonder een specifieke politieke kleur aan te nemen.

III — De opmars van illiberalisme

Toen ik dertig jaar geleden mijn dissertatie afrondde over tragische spanningen binnen het politiek liberalisme²⁸ stuitte ik op een pakkende uitspraak van de Britse politiek filosoof Richard Bellamy: “Van nieuwrechtse conservatieven tot democratische socialisten, het lijkt wel alsof we tegenwoordig allemaal liberalen zijn.”²⁹ Het was de tijd van het vermeende einde van de geschiedenis.³⁰ Bellamy's vaststelling drukt goed uit dat het politiek liberalisme de dominante wereldbeschouwing leek te zijn geworden.

Dertig jaar later leven we in een veranderende geopolitieke realiteit. Ideologische en wereldbeschouwelijke visies die lang minder dominant waren hebben ruimte gevonden om hun invloed te laten gelden over een aantal tekortkomingen, soms vermeend, soms reëel, van nationale en internationale liberaal-institutionele ordes. Grote inkomensverschillen, vaak gekoppeld aan verschillen in maatschappelijke achtergrond, afhankelijkheid van burgers van de administratieve en verzorgingsstaat, afhankelijkheid ook van bovenstatelijke verdragen en verplichtingen, problemen van migratie en sociale integratie, het is maar een greep uit de dagelijks langskomende problemen. Onvrede onder burgers, democratisch populisme, illiberale regeringsprogramma's en een door sociale media totaal veranderde publieke en 'blogosfeer' lijken daarmee verbonden.³¹ Lange tijd stabiel gebleven verwachtingen en mechanismes van coördinatie staan sterk onder druk.

Dit heeft repercussies voor academische vrijheid. De Verenigde Staten van Amerika bevonden zich voor wat betreft academische vrijheid dertig jaar geleden in de top van universiteiten wereldwijd. Ze bungelen nu in de onderste helft van het lijstje, met de laagste score van bijvoorbeeld alle G-7 landen. Nederland gold dertig jaar geleden als een koploper binnen Europa. Het staat nu in de top 30-40% en is een van de laagste scorende landen in Europa.³²

In beide landen staan volgens de *Academic Freedom Index Update 2026* alle indicatoren van academische vrijheid onder druk, waarbij speciale zorgen de institutionele autonomie gelden; het vermogen van instellingen om de eigen agenda te zetten en de academische vrijheid van medewerkers en studenten te beschermen. De *Academic Freedom Monitor 2025* van het Europees Parlement merkt op dat Nederland bovendien een cultuur van sterke politieke polarisatie kent, zowel in parlement als in de samenleving. Daarbij wordt het vertrouwen in wetenschap als zinvolle bron voor politieke beslissingen aan de linker- en rechterkant van het spectrum vaak heel verschillend ingeschat.³³

De monitor merkt op dat degenen die zich wantrouwend opstellen tegenover wetenschap vaak van mening zijn dat beleid gestoeld op wetenschappelijke inzichten vooral ten gunste zou zijn van maatschappelijk beter gesitueerden.³⁴ Het Rathenau rapport laat zien dat dit vertrouwen in Nederland het laagst is bij stemmers op Forum voor Democratie, de SGP, de PVV, en de Boerburgerbeweging. Het rapport benadrukt daarbij terecht dat een voorkeur voor een van die partijen niet noodzakelijk een groot wantrouwen in wetenschap impliceert.

De *Academic Freedom Monitor* maakt expliciet gewag van de ideologische agenda's rond wetenschap die momenteel opspelen.³⁵ Recente publicaties uit 2025 van de KNAW³⁶ en de rectoren van Nederlandse universiteiten³⁷ — onze voornaamste waakhonden bij academische vrijheid — doen dat niet. Zij wijzen terecht op zorgelijke bedreigingen als externe invloedname middels sturing en financiering, intimidatie van wetenschappers, controversiële samenwerkingsverbanden, en wetenschapsinterne politieke en maatschappelijke controverses. Maar zij benoemen de ideologische strijd die gaande is niet als eigenstandige bedreiging van academische vrijheid. Ideologische analyse kan mijns inziens echter helpen om de achtergrond van genoemde concrete bedreigingen beter te duiden.

Onze waakhonden signaleerden wel de verontrustende interventies in de academische vrijheid van US-Amerikaanse universiteiten door de tweede regering onder President Donald J. Trump. Ik wil daar in wat nu volgt een kleine case study in illiberalisme van maken. Regelmatig worden de handelingen van die regering als ongelooflijk, onverstandig, dom of bijna irrationeel gezien. Maar we moeten dieper kijken. Het gaat hier om beleid. Er schuilt een door denktanks, belangenorganisaties en ook in bepaalde hoeken van de academische wereld al langer verwoorde ideeënwereld achter, die ook welig tiert in de blogosfeer en op sociale media; een amalgaam van ultraconservatieve, nationalistische, post-liberale, technocratische en ook racistische wereldbeschouwingen, die niet allemaal gelijk zijn maar een afkeer delen van de internationale institutionele orde. Ik raad u aan het recente boek *Furious Minds* van filosofe Laura Field te lezen.³⁸ Zij geeft een pakkend en verontrustend overzicht van de intellectuele en sociale netwerken achter het gedachtengoed.

De aanval op academische vrijheid in de Verenigde Staten is mijns inziens een aanval op de verwevenheid van kennisinstellingen met het internationaal institutionalisme. De Verenigde Staten van Amerika dragen natuurlijk net als andere landen verantwoordelijkheid voor excessen van dit dominante machtsblok, dat macht en moraal juist in internationale conflicten en in de consequenties van de kapitalistische economie vaak op zorgelijke wijze wist en weet te ontkoppelen. Maar dat is niet waar de illiberale zorg zit. Met name op het gebied van morele en culturele emancipatie, educatie en ferme verwachtingen ten aanzien van civiele, politieke en sociale rechten en mensenrechten is de Amerikaanse samenleving in deze periode vrijer en diverser geworden, gekenmerkt door emancipatie richting meer post-traditionele wereldbeschouwingen, kritischer op problematische aspecten van de eigen geschiedenis. Dáár zit voor het illiberalisme een kernprobleem.

Juist universiteiten hebben zich er door invloed van studentenbewegingen, sociaal- en geesteswetenschappelijk onderzoek en ook de actieve inzet van universiteitsbesturen sterk voor ingezet om de mogelijkheden van post-traditionele samenlevingen te bedenken en ook te vieren. Daarbij zijn kennisinstellingen in de ogen van sceptici bolwerken geworden van progressieve sympathieën in de samenleving.³⁹ De heersende academische vrijheid lijkt vanuit dit perspectief van een diepe ideologische tweestrijd wel

degelijk een politieke kleur te hebben. De progressieve sympathieën zijn in persoonlijke opvattingen naar ik aanneem ook wel oververtegenwoordigd aan veel kennisinstellingen. Dat numerieke overwicht hoeft geen probleem te zijn, omdat eisen van wetenschappelijke integriteit dat soort persoonlijke opvattingen op afstand houden van methode en theorie. Maar juist de progressieve dominantie gaat in het niet strikt wetenschappelijk politieke debat op campus, beschermd door de vrijheid van meningsuiting, nogal eens gepaard aan het onvermogen om ideologische vragen op een open wijze te bespreken.⁴⁰ Nu in de Verenigde Staten een regelrecht illiberale ideologie met uitvoerende staatsmacht kan handelen leren we hoe moderne kennisinstellingen een doorn in het oog van de soevereine macht kunnen worden. De clash die daarop volgde is zoals bekend snoeihard.

Illiberalisme richt zich niet alleen op nationale vraagstukken maar ook op de langjarige dominantie van het internationaal liberaal institutionalisme.⁴¹ Het staat voor een vaak nationalistisch getint meerderheids- en volksdenken dat we kennen uit de analyse van populistische politiek. Het keert zich tegen de rechten van minderheden, legt nadruk op de noodzaak van een sterke politieke soevereine die de eigenlijke volkswil vertegenwoordigt,⁴² en werkt aan een inperking van democratisch-rechtsstatelijke controle op soevereine uitvoerende macht. Het staat voor traditionele sociale en culture vormen en hiërarchieën, waaronder prominent traditionele verwachtingen ten aanzien van seksuele relaties, gezinsvormen en genderoriëntaties. Tenslotte kiest het niet voor samenwerkend institutionalisme maar een harder realisme gericht op direct eigenbelang in internationale betrekkingen.

Het kiest daarbij als *postliberale* ideologie voor gerichte interventie in de voornaamste instituties van staat en maatschappij voor het realiseren van de eigen visie op het goede, meer traditioneel gerichte leven.⁴³ Een intellectuele zwaargewicht van de beweging, Harvard professor Adrian Vermeule,⁴⁴ zei het in een invloedrijk essay uit 2018 als volgt: "Niet-liberale actoren plaatsen zichzelf strategisch in liberale instituties en werken om het liberalisme van de staat van binnenuit onderuit te halen."⁴⁵ Als u geïnteresseerd bent in deze beweging dan raad ik u aan deze korte tekst van Vermeule, "Integration from Within," geïnspireerd op conservatief katholiek integralisme, te lezen. Het is een heel heldere strategische schets van institutionele invloedname door deze beweging. Zoals ik al eerder zei, het zou dom zijn om illiberalisme voor dom te houden. Het is een ideologisch programma.

De illiberale interventies in universiteiten betreffen niet alleen symbolische en politieke kwesties van sociale diversiteit, nationale geschiedenis en internationale conflicten. Als onderdeel van grootschalige bezuinigingen op overheidsuitgaven werden in de Verenigde Staten delen van instituten met wereldwijd belang voor onderzoek naar de oceanen, het milieu en klimaat afgebouwd of gesloten. Databases waaraan onderzoekers in internationaal verband samenwerkten werden onbereikbaar gemaakt.⁴⁶

Volgens de illiberale visie op wetenschap is academische vrijheid beschermd door vergaande institutionele autonomie een misvatting. Er is juist sterker extern toezicht nodig op de politieke voorkeuren van het personeels- en studentenbestand, onderzoeksvragen, onderzoeksdata, en de inhoud van opleidingen. Dat betekent in sociaal-filosofische termen dat het gaat om de vraag wie de macht heeft over de symbolisch representatie van de objectieve wereld, de sociale wereld, de geschiedenis en de innerlijke wereld van de geest.

Die symbolische representatie is al heel lang de inzet van het leven van moderne universiteiten.⁴⁷ Of nu voorgestaan door demonstrerende studenten, docenten, onderzoekers of universiteitsbestuurders; onwelkome representaties dienen uit illiberaal oogpunt in lijn te worden gebracht met de veronderstelde wil of aard van het ‘eigenlijke’ volk. Niet *onafhankelijkheid* van maar *loyaliteit aan* voorgegeven meningen maakt wetenschap volgens deze visie betrouwbaar.

Het is niet aan mij op deze plaats direct politieke uitspraken te doen over de opkomst van het illiberalisme. Het is mijns inziens belangrijk om ons vanuit onze gekoesterde academische vrijheid niet alleen zorgen te maken over op zichzelf al zorgelijk incidenten rond demonstratierecht, toegang tot data, hoe curricula worden vormgegeven en hoe geschiedenis wordt onderwezen. Het is wel duidelijk dat dergelijke beleid academische vrijheid in de vijf aspecten die we zagen niet ten goede komt. Het is goed dat de KNAW en onze rectoren daartegen waarschuwen. De politiek theoretisch belangrijker vraag is voor mij waarom al deze kwesties juist ook met het oog op kennisinstellingen op de illiberale agenda staan. Het antwoord is dat een heel anders ingerichte sociale wereld wordt beoogd, waarin kennisinstellingen die voor de huidige orde staan, en die ook voortdurend blijven reproduceren, in hun huidige vorm en taakopvatting geen plaats is. Dat zal de kennisinstellingen op het ene gebied harder raken dan het andere, maar dat een illiberale hogeronderwijs-politiek consequenties zal hebben, is zonneklaar. Dat klinkt dramatisch, en dat is het ook.

IV. Heeft academische vrijheid een politieke kleur?

Ik keer terug tot mijn hoofdvraag: heeft academische vrijheid een politiek kleur? Ik blijf volhouden: nee academische vrijheid zoals we die kennen en koesteren heeft geen politieke kleur. Onze kennisinstellingen kunnen middels ferme zelfregie goed samenwerken met overheid, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven zonder daarbij politieke kleur aan te nemen. Maar dit antwoord klinkt vandaag de dag niet half zo vanzelfsprekend als, zeg, dertig jaar geleden. Een reden daarvoor is dat de institutionele en culturele voorwaarden van deze gekoesterde academische vrijheid steeds meer omstreden raken. Dat geeft academische vrijheid nog altijd geen specifieke politieke kleur. Maar het maakt haar, of we nu willen of niet, tot een ideologische en voor velen ook politieke kwestie.

Sta mij toe kort enkele vragen voor vervolgonderzoek te suggereren.

Ten eerste is meer onderzoek nodig naar of we in Nederland en Europa een vergelijkbare aanval op academische vrijheid moeten vrezen als onze collega's in de Verenigde Staten en eerder in Hongarije meemaken.⁴⁸ We hebben gezien dat een aantal patronen in Europa verontrustend is. Het wantrouwen jegens wetenschap neemt toe onder politici en burgers die in gedachtengoed dicht staan bij illiberale en postliberale politieke voorstellingen. Nationale verkiezingsoverwinningen van dergelijke partijen en dus uitvoerende en wetgevende macht zijn in meerdere Europese landen — denk aan de *Alternative für Deutschland* in Duitsland en het *Rassemblement National* in Frankrijk — verre van denkbeeldig. In Nederland hebben we zo'n verkiezingsoverwinning al meegemaakt toen de PVV in 2023 de grootste werd. Het kabinet dat daarvan het resultaat was draaide eerder gemaakte financieringsafspraken met de kennisinstellingen hard terug. Dit had grote gevolgen voor de financiële gezondheid van de wetenschap en voor de toekomstperspectieven van met name jonge wetenschappers.

Het is van belang om politiek-wetenschappelijke onderzoek naar illiberale en postliberale partijen en ideologieën in Nederland en Europa te verbinden met onderzoek naar de perceptie van wetenschap en academische vrijheid.

Ten tweede. Kennisinstellingen in Nederland hebben lang een positieve rol gespeeld bij de emancipatie van binnen de samenleving achtergestelde groeperingen. Onze zuilenuniversiteit is daarvan een voorbeeld. Voor publiek gefinancierde kennisinstellingen is het belangrijk om na te gaan in hoeverre het klopt dat ze vooral de belangen van beter gesitueerden zouden dienen — en wat daartegen kan worden ondernomen. Dat vraagt om onderzoek tussen bijvoorbeeld de politieke wetenschappen, de politieke psychologie en vakgebieden die raken aan welvaartsverdeling, gezondheid en de leefomgeving. Bij dergelijk onderzoek moet publieke perceptie expliciet worden betrokken. Want betrokkenheid verkleint vervreemding.

Ten derde rijst filosofisch gesproken de vraag of de academische vrijheid die we koesteren historisch gesproken verregaand contingent is of ook een meer universeel noodzakelijk kader voor betrouwbare kennisproductie impliceert. Dat is, vrij naar John Stuart Mill, vandoos te beargumenteren met het utilistische model van de wetenschappelijke marktplaats van ideeën.⁴⁹ Bij het in kaart brengen van de sociale voorwaarden van wetenschap kan dan wellicht het utilistische argument worden versterkt met inzichten in meer intrinsieke voorwaarden van waarheids- en juistheidsvinding, gebonden aan bijvoorbeeld sociale, morele en communicatieve voorwaarden van wetenschappelijk onderzoek en onderwijs.

Tot zover niet meer dan een paar ideeën over onderzoek dat nodig lijkt. De Wet op het Hoger Onderwijs wijst universiteitsbesturen aan om te waken over academische vrijheid. Eén moraal van mijn verhaal is dat universiteitsbesturen dat niet kunnen zonder een overheid die waakzaam blijft voor wat betreft het in stand houden van een cultuur van rechtsstatelijk-democratische vrijzinnigheid en de vormen van internationale samenwerking die

helpen deze te stabiliseren. Als die waakzaamheid verloren gaat, zal dat consequenties hebben voor de academische vrijheid die we koesteren. Ik kijk uit naar wat het KNAW-rapport over de juridische borging van academische vrijheid daarover te zeggen heeft.

Voor wat betreft de vrijzinnigheid die is vereist moeten we tenslotte op de campus kritisch naar onszelf blijven kijken. We zien de laatste jaren een verontrustende verharding van verhoudingen tussen studenten, medewerkers en universiteitsbesturen. Juist diegenen die daarbij de grootste zorgen uiten over de vermeende politieke kleur van onze kennisinstellingen — of nu links, rechts of wat dan ook — verliezen daarbij soms de vrijzinnigheid uit het oog om in onzekere situaties het oordeel eerst eens op te schorten en naar elkaar te luisteren, ook als wat je hoort je ten diepste niet bevalt, óók als wat je hoort of meent te horen niet getuigt van vrijzinnigheid.

Er schuilt een grote waarde in de academische vrijheid om niet direct politiek en moreel te hoeven oordelen. Juist dat heeft kennisinstellingen telkens weer tot vrijplaatsen gemaakt waar mensen zich veilig mogen weten in hun oordeelsvorming. Juist dat maakt het mogelijk om met elkaar te leren. Wetenschappelijke integriteit vraagt van ons om het opschorten van het onmiddellijke oordeel. Dat is waar het brede publiek ons om vertrouwt. We moeten daarom mijns inziens voorzichtig zijn om de vaak al te sterke politisering van de samenleving hier naar binnen te dragen. De samenleving heeft geen behoefte aan een steeds maar verdere politisering van kennis, maar aan goed onderbouwde kennis van wat er achter al die politisering schuilgaat.

Woorden van dank

Voor het in mij gestelde vertrouwen bedank ik het college van bestuur van de Radboud Universiteit en de collega's en studenten van de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen. Ik bedank ook het bestuur van de faculteit en het college van decanen. Ik heb mij hier in de nooit saaie, soms onstuimige en altijd collegiale verhoudingen vanaf dag één thuis gevoeld.

Ik ga niet proberen op te sommen aan wie ik schatplichtig ben. Maar ik ben verheugd met de aanwezigheid vandaag van collega's uit zowel mijn nieuwe academische thuis als ook andere instellingen, met wie ik decennialang hebt gewerkt aan wetenschappelijke en bestuurlijke vraagstukken. Dank dat je hier bent. Of dank dat je mij in afwezigheid het beste hebt gewenst, of niet meer bent — maar verder leeft in onze herinnering.

De collega's van de afdeling Ethiek en Politieke Filosofie hier aan de Radboud Universiteit hebben eerder dit jaar geluisterd naar een aantal ideeën die raakten aan het thema van deze oratie. De vervolggesprekken hebben mij geholpen.

Zoals altijd als het erop aan komt zijn mijn zussen en aanhang hier. Mijn moeder, broer en schoonzus kunnen er helaas niet bij zijn. Mijn moeder zal bij het zien van alwéér een foto van haar zoon in toga en baret zeggen wat ze bij die aanblik altijd zegt: *hoe verzin je het!*

Tenslotte mijn lieve Henny, Hannah, Elisabeth en Paul. Ik doe dit academische werk niet speciaal voor jullie. Maar zonder jullie zou het er voor mij weinig toe doen.

Ik heb gezegd.

Noten

- ¹ Het onderzoek wordt aangekondigd op de website van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Publicatie wordt in de zomer van 2026 verwacht. Bij het afronden van mijn schrijfproces voor deze rede, op 6 september 2026, is het nog niet gepubliceerd.
- ² Henry Reichman, *Understanding Academic Freedom*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2025, Kindle edition, p. 4. Mijn vertaling.
- ³ Ibid.
- ⁴ KNAW; NFU; NWO; TO2-federatie; Vereniging Hogescholen; VSNU, 2018, "Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit", <https://doi.org/10.17026/DANS-2CJ-NVWU>, DANS Data Station Physical and Technical Sciences, V1
- ⁵ Zie ibid, p.10. "Deze code wordt in ieder geval onderschreven door de KNAW, NFU, NWO, de TO2-federatie, de Vereniging Hogescholen en de VSNU. Deze organisaties dragen er zorg voor dat de instituten, universitair medische centra, hogescholen en universiteiten die zij vertegenwoordigen of die onder hen ressorteren, deze code onderschrijven." De afkortingen staan voor Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW); Nederlandse Federatie van Universitair Medische Centra (NFU). NFU heet sinds november 2025 overigens UMCNL, wat staat voor het collectief van de universitair medische centra van Nederland; de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO); TO2, de federatie voor toegepast onderzoek; de Vereniging van Hogescholen, en de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU), die sinds december 2021 ook een nieuwe naam draagt: UNL, of Universiteiten van Nederland.
- ⁶ Ibid., pp 13-14.
- ⁷ Ibid., p 7.
- ⁸ Een initiatief als *Scientist Rebellion* ziet een opdracht juist voor wetenschappers om het functioneren van die arbeidsdeling inzake bijvoorbeeld klimaatproblematiek aan de kaak te stellen, en daarbij ook burgerlijke ongehoorzaamheid niet te schuwen. Maar ook daar is de boodschap niet dat wetenschappers uiteindelijk op de stoel van de politiek moeten gaan zitten. De boodschap is dat politici wetenschappelijke uitkomsten serieus moeten nemen bij nieuwe wetgeving en beleid.
- ⁹ Voor visies op de vraag of en in hoeverre wetenschappers zich moeten inlaten met verschillende vormen van protest zie Thomas Fossen, *Academic Activism and the Climate Crisis: Should Scholars Protest? Perspectives on Politics*. Published online 2025:1-16. doi:10.1017/S1537592725000350. Naomi Oreskes, 2020. "What Is the Social Responsibility of Climate Scientists?" *Daedalus* 149(4), Fall 2020: 33-45.
- ¹⁰ Rathenau Instituut, *Vertrouwen in Wetenschap*, J. Slief, B. Demirel, I. Hufnagel-Bastiaans, R. van der Lee, A. Vennekes, Den Haag 2025.
- ¹¹ Voor beide punten, zie Rathenau Instituut, *Vertrouwen in Wetenschap*, p. 28, figuur 10.
- ¹² De code is overigens een levend document en zal de komende jaren van de huidige tweede publicatie naar een derde ontwikkelen. Een grotere nadruk op de relatie van individuele onderzoekers tot onderzoeksgroepen, samenwerking met externe par-

- tijen in onderzoek, en de invloed van artificiële intelligentie binnen de wetenschap zullen naar verwachting deel uitmaken van de revisie. Zie <https://www.knaw.nl/publicaties/doorontwikkeling-nederlandse-gedragscode-wetenschappelijke-integriteit>.
- ¹³ Berggren, N., & Bjørnskov, C. (2022). Political institutions and academic freedom: Evidence from across the world. *Public Choice*, 190(1-2), 205-228. <https://doi.org/10.1007/s11127-021-00931-9>.
- ¹⁴ Lerch, J. C., Frank, D. J., & Schofer, E. (2024), "The Social Foundations of Academic Freedom: Heterogeneous Institutions in World Society, 1960 to 2022," *American Sociological Review*, 89(1): 88-125. Zie voor de 'world society theory' die hier op de achtergrond speelt David John Frank en John W. Meyer, "The Profusion of Individual Roles and Identities in the Postwar Period," *Sociological Theory* 20(1 2002): 86-105. En voor hoger onderwijs, zie David John Frank and John W. Meyer, "University Expansion and the Knowledge Society," *Theory and Society* 36(4 2007): 287-311.
- ¹⁵ <https://academic-freedom-index.net/data/>. Zie Berggren en Bjørnskov 2022 en Lerch et. al. 2024 voor hun gebruik van de data.
- ¹⁶ Lerch et. al., pp. 92-94, zie figuur 2 op p. 92.
- ¹⁷ Ibid.
- ¹⁸ Berggren & Bjørnskov (2022), p. 220.
- ¹⁹ Zie de genuanceerde bespreking van world society theory in Lerch et. al., pp. 94ff. De genuanceerdheid schuilt met name in de introductie van Eisenstadt's notie van multiple modernities in de vaak als sociologisch naïef waargenomen aannames over de aard van modernisering in world society theory. Zie ook Shmuel Eisenstadt, "Multiple Modernities," *Daedalus* 129(1), Winter 2000: 1-19.
- ²⁰ Robert Keohane en Joseph S. Nye, Jr., *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1972; Robert Keohane en Joseph S. Nye Jr., *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston: Little, Brown and Company, 1977.
- ²¹ Immanuel Kant, "'Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf,'" in: Immanuel Kant, *Zum ewigen Frieden*, red. Peter Niesen, Berlijn: Suhrkamp 2011, pp. 7-66.
- ²² Franklin Delano Roosevelt, *Four Freedoms, Annual Message 1941*, zie de website van de US-Amerikaanse national archives: President Franklin Roosevelt's Annual Message (Four Freedoms) to Congress (1941) | National Archives. [<https://www.archives.gov/milestone-documents/president-franklin-roosevelts-annual-message-to-congress#transcript>]
- ²³ *Internationaal Verdrag Inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten*, New York, 1966. Artikel 15, lid 3.
- ²⁴ Lerch et. al., 2024, pp. 94ff.
- ²⁵ Frank and Meyer, "University expansion," 2007.
- ²⁶ Lerch et. al., p. 96. Frank and Meyer, *ibid*.
- ²⁷ Dit algemene sociologische inzicht keert terug in het werk van in andere opzichten heel verschillende auteurs als Talcott Parsons, *The Social System*, Glencoe Ill.: The Free Press, 1951; Jürgen Habermas, *Theorie des kommunikativen Handels*, 2 Bde. Frankfurt

- am Main: Suhrkamp 1981; Niklas Luhmann, *Soziale Systeme: Grundriß einer allgemeinen Theorie*, Frankfurt am Main: Suhrkamp 1984.
- ²⁸ Bert van den Brink, *The Tragedy of Liberalism*, Universiteit Utrecht: Quaestiones In-finitae, 1997. Later verschenen als Bert van den Brink, *The Tragedy of Liberalism: An Alternative Defense of a Political Tradition*, Albany N.Y.: State University of New York Press, 2000.
- ²⁹ Richard Bellamy, *Liberalism and Modern Society. An Historical Argument*. Cambridge: Polity Press, 1992, p. 1. Mijn vertaling.
- ³⁰ De referentie is natuurlijk naar Francis Fukuyama, "The End of History?", *The National Interest* No. 16, Summer 1989, pp. 3-18.
- ³¹ Illustratief is het late essay van de grote Duitse sociaal filosoof en socioloog Jürgen Habermas, *Ein neuer Strukturwandel der Öffentlichkeit und die deliberative Politik* (Berlijn: Suhrkamp 2022). Habermas had met zijn eerste boek, *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (Neuwied: Luchterhand 1962) als geen ander de theoretische basis gelegd voor het na-oorlogse vertrouwen in de democratische publieke sfeer en de daarin aanwezige kracht van betrokken, kritisch burgerschap. In zijn late werk is Habermas somber gestemd over het potentieel van de publieke sfeer, die door de opkomst van sociale media en andere digitale communicatieplatforms niet meer goed kan worden begrepen als een ruimte van kritische opinievorming.
- ³² Zie Katrin Kinzelbach, Staffan I. Lindberg, Lars Lott, Angelo Vito Panaro. 2026. *Academic Freedom Index – 2026 Update*. Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg (FAU) and V-Dem Institute. <https://doi.org/10.25593/open-fau-2865>
- ³³ European Parliament, *Academic Freedom Monitor 2025: Analysis of academic freedom trends in the EU*, Brussels: European Union, 2026, pp. 56-57.
- ³⁴ Ibid., p. 56.
- ³⁵ Ibid, pp. 57-62.
- ³⁶ KNAW (2025). *Academische vrijheid in Nederland: Reactie op actuele bedreigingen*. Royal Netherlands Academy of Arts & Sciences (KNAW). <https://doi.org/10.57881/88gg-rf96>
- ³⁷ Verklaring over Academische Vrijheid — de rectoren van de Nederlandse universiteiten 2025. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/2025/05/30/verklaring-rectoren-academische-vrijheid-websites-universiteiten>
- ³⁸ Ik ben gewoonlijk terughoudend met frontale kwalificaties als 'ultra-conservatief en racistisch'. Het recente boek *Furious Minds* van Laura Field heeft mij ervan overtuigd dat ze in dit geval op hun plaats zijn. Field is opgeleid in conservatief intellectuele hoek. Ze schetst een onthutsend beeld van de filosofische, politieke en retorische bouwstenen van het gedachtengoed dat de MAGA-beweging van draagvlak voorziet. Laura K. Field, *Furious Minds: The Making of the MAGA New Right*, Princeton, N.J.: Princeton University Press 2025.
- ³⁹ Zie voor een analyse van hoe sociale elites door middel van protest deze orde bevorderen Harnoor Kaur en Noam Yuchtman, "Protests on Campus: The Political Economy of Universities and Social Movements," *Comparative Economic Studies* 66 (2024): 621-638 (2024).

- ⁴⁰ Over deze problematiek in Nederland zeer leerzaam is het rapport *Krachtig en Kwetsbaar. Academische Vrijheid in de praktijk. Onderzoeksrapport, aanbevelingen en beschouwingen naar aanleiding van een klokkenluidersmelding aan de Universiteit van Amsterdam*, Janka Stoker, Carel Stolker en Berteke Waaldijk, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, 2023.
- ⁴¹ Laruelle, "Introduction: Illiberalism Studies as a Field," in: *The Oxford Handbook of Illiberalism*, Marlene Laruelle (ed.), New York/Oxford U.P., 2024.
- ⁴² Zie voor populisme de indertijd invloedrijke en nog altijd scherpe analyses van Jan-Werner Müller, *What is Populism?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press: 2016; Cass Mudde en Cristóbal Rovira, *Populism: A Very Short Introduction*, Oxford/New York: Oxford University Press 2017.
- ⁴³ Zie voor het postliberale denken het werk van Patrick Deneen, *Why Liberalism Failed*, New Haven: Yale University Press, 2018, and *Regime Change: Towards a Postliberal Future*, New York: Sentinel, 2023.
- ⁴⁴ Voor een goed begrip van de postliberale strategie van integralistische ideologische invloedname, zie de fascinerende en invloedrijke review door Adrian Vermeule van Patrick Deneen's *Why Liberalism Failed* (New Haven: Yale University Press 2018): 'Integration from Within', *American Affairs*, Spring 2018, Vol II, Nr. 1.
- ⁴⁵ Ibid.
- ⁴⁶ Het betreft maatregelen tegen onder andere de *National Oceanic and Atmospheric Administration* (NOAA), de *Environmental Protection Agency* (EPA), het *Department of Agriculture* (USDA) en de *US Geological Survey* (USGS). Zie *Academic Freedom Monitor 2025*, p. 60.
- ⁴⁷ Kaur en Yuchtman, "Protest on Campus," 2024.
- ⁴⁸ Zie Michael Ignatieff, "The Geopolitics of Academic Freedom: Universities, Democracy & the Authoritarian Challenge," *Daedalus* 153(3) Spring 2024: 194-206.
- ⁴⁹ John Stuart Mill, *On Liberty* (1859), in: *On Liberty and Other Writings*, ed. Stefan Collini, Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

FACULTEIT DER FILOSOFIE, THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN

Radboud Universiteit

www.radbouduniversitypress.nl